

DOI: 10.11649/sfps.3256

Citation:

Данилюк, Н. (2024). Мовний образ Божої Матері в текстах духовних пісень книжного та народного походження. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 59, Article 3256. <https://doi.org/10.11649/sfps.3256>

Danyliuk, N. (2024). Movnyĭ obraz Bozhoĭ Materi v tekstakh dukhovnykh pisen' knyzhnoho ta narodnoho pokhodzhennia. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 59, Article 3256. <https://doi.org/10.11649/sfps.3256>

Ніна Данилюк
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки, Луцьк)

Мовний образ Божої Матері в текстах духовних пісень книжного та народного походження

Вступ

Біблійні образи впливали на розвиток засобів художньої літератури та фольклору християнських народів, а їх взаємодія привертала увагу слов'янських учених (Айдачич, 2010; Жулинський, 2000; Сулима, 1998; Вukowski, 1984 та ін.). Описано сакральні образи-символи / концепти в текстах української літератури (Вільчинська, 2008; Гнатюк, 2010; Грабович, 1998 та ін.), у мовній картині світу українців (Кононенко, 1996; Мацьків, 2007), окреслено лексико-семантичну категорію бібліїзмів (Піддубна, 2017; Шевченко, 2005), укладено словник крилатих висловів (А. П. Коваль, 2001). Однак мало праць стосуються біблійних образів-символів в українському фольклорі (Данилюк, 2020, 2023; Іваннікова, 2012 та ін.). Незважаючи на вагомість образу Божої Матері, небагато дослідників вивчали його на матеріалі української

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2024.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk]

усної словесності та духовної літератури (Бабич, 2012; Кметь, 2009 та ін.). Потреба аналізу специфіки мовного образу (далі – МО) Богородиці в текстах духовних пісень (далі – ДП), у яких поєднані книжна й народна традиції, зумовлює *актуальність* нашої статті.

Мета роботи – виокремити засоби вербалізації МО Божої Матері в ДП книжного та фольклорного походження, з'ясувати особливості його осмислення в релігійно-авторській і народній культурі. *Джерельною базою* слугували тексти різножанрових збірників фольклору та ДП, записи від кобзарів та лірників ХХ ст. (І. Власюка, Г. Ткаченка), від сучасних співаків і гуртів (Н. Матвієнко, П. Марусика, квінтету «Алилуя»), цикл «Пісні до Богородиці» з інтернет-сторінки «Українські Пісні» (*Пісні до Богородиці*, 2003–2024).

Виклад результатів дослідження

Зазначимо, що термін «духовна пісня» науковці розглядають в одному ряду з одиницями *релігійна пісня, побожна (Божя) пісня, церковна пісня, духовний вірш, кант, псалом, молитва*. Вони зауважують, що ДП у теоретичному плані недостатньо опрацьовані, припускаючи, що це не один жанр, а «радіше сукупність жанрів, група творів, пов'язаних між собою передусім релігійною тематикою» (Сироїд, 2019, с. 63). Серед них – тексти книжного походження, збережені в рукописних і друкованих пам'ятках, а також пісні усної традиції, близькі до дум, історичних пісень, колядок та ін. Авторські твори XVII–XIX ст. учені досліджували в межах історії української літератури (Возняк, 1994; Грушевський, 1994 та ін.) та історії української літературної мови (Гнатюк, 2010 та ін.). Побожні пісні в лірницькій та кобзарській традиції вивчали фольклористи й музикознавці (Грица, 1993; Ошуркевич, 2002 та ін.). *Духовна пісня* – це «поетично-музичний твір християнського змісту», який мав книжне походження або усне побутування серед лірників і кобзарів (Чорнописький, 2008, с. 91). Вважаємо цей термін найбільш вдалим для називання пісень релігійної тематики, що, за нашою джерельною базою, охоплюють три групи: 1) книжні тексти XVII–XIX ст., які виконують церковні хори в музичних обробках (*Мати милосердна* – Д. Туптало; *Почаївській Божій Матері* – М. Леонтович; *Заступниці* – О. Кошиць, Я. Яциневич та ін.); 2) фольклорні тексти, поширені усно й записані збирачами (О. Ошуркевич, С. Грица та ін.);

3) тексти сучасних авторів або виконавців (отці І. Дуцько, Й. Кишакевич, В. Стех, дяк І. Бабій, керівник хору В. Шиптур, поетеси М. Підгірянка, А. Тиховліс та ін.).

Дослідники зазначали, що твори усної словесності, у яких розгорнуто біблійні теми, на відміну від канонічної релігійної літератури, відбивають розуміння носіями народної культури християнських ідей, отож є апокрифічними. Відомо, що до апокрифів відносять «поширені у народі разом із християнством усно та в рукописах перекази біблійних стародавніх новозавітних сюжетів про першопочаток світу, Христа, Богородицю, апостолів, життя святих, а найбільше есхатологічного змісту – про кінець світу, потойбіччя, Страшний Суд тощо» (Чорнописський, 2008, с. 19). До них належать також легенди, колядки, щедрівки, духовні пісні, що «у комплексі з народно-релігійними уявленнями, звичаями [...] творять специфічний культурний феномен – «Народну Біблію» (Кметь, 2009, с. 10). Оскільки ці тексти з характерними локальними особливостями тлумачать Біблію, назва «Народна Біблія» умотивована (Zowczak, 2013). ДП, що поєднують книжну та усну традиції, надають чуттєво-зримих ознак біблійним образам, наближаючи їх до сприйняття звичайної людини.

У попередніх працях ми розглядали підходи вчених до тлумачення термінів *слово-образ*, *мовний образ*, *образ-символ*, *символ*, *концепт*, які часто взаємозамінюють (див. Данилюк, 2020). Звернемо увагу, що вивчаючи мовні образи в релігійній картині світу, основою якої є Святе Письмо, та описуючи біблійні одиниці в складі української мови, науковці називають їх неоднаково: *біблійне слово-символ* (Кононенко, 1996, сс. 68–80), *релігійний символ* (Василько, 2004, с. 64), *біблеїзм* (Піддубна, 2017), *концепт* (Мацьків, 2007), *крилатий вислів біблійного походження* (А. П. Коваль, 2001) та ін. Зокрема,

до біблійних назв-символів відносять слова, що позначають осіб (*апостол*, *пророк*, *фарисей*), предметні поняття (*хрест*, *храм*, *тридцять срібняків*), просторові поняття (*Голгофа*, *Содом і Гоморра*), абстрактні поняття (*дух*, *душа*) тощо. Найбільш поширеною є серія номінацій на позначення біблійних осіб. [...] До номінацій на позначення високих позитивних якостей людини відносять слова-поняття *Бог*, *Богоматір*, *Христос* тощо (Кононенко, 1996, сс. 70–71).

У нашій роботі ми послуговуємося терміном *біблійний мовний образ*, розуміючи його як сукупність мовно-виразових засобів, що разом із

ключовим словом-поняттям¹ (далі – КС) утворюють складний символічно-семіотичний конструкт, який входить до національно-мовної картини світу².

У біблійних МО поєднано загальнолюдський і національний, християнський та язичницький зміст. «Переосмислюючись в українському мовному оточенні під впливом етнолінгвістичних чинників, способу життя, традицій, старовинних вірувань, біблійні символічні назви наближались до повсякденного побутового, уснорозмовного, фольклорного вживання» (Кононенко, 1996, с. 70). Подібні трансформації помічено в текстах українських народних пісень (Данилюк, 2020, 2023).

Образ / мовний образ / концепт / символ / постать *Божої Матері* загалом перебували в полі зору багатьох славістів, що сформувало окремих напрям досліджень – маріологію. Образ Діви Марії, яку поляки вважають Покровителькою та Королевою Польщі, а українці – Покровителькою України, учені розглядали в трьох сферах: літургійно-церковній, загальнонаціональній і народній. Зокрема, у народній культурі його опрацьовували польські науковці (Bartmiński, 2004a, 2004b; Rosa, 1986; Zowczak, 2013 та ін.) та українські (Бабич, 2012; Данилюк, 2020; Кметь, 2009 та ін.). «Апокрифічні твори про Божу Матір та Її Сина Ісуса Христа настільки глибоко вкоренилися і набули такої популярності в українській усній словесності, що можемо говорити про цілий комплекс марійного фольклору: легенд, пісень, духовних віршів» (Кметь, 2009, с. 3).

На думку вчених, у МО *Божої Матері* збереглися риси язичницьких міфологічних уявлень про *Велику Богиню*, *Богиню-Землю*, *Богиню-Матір*, *Берегиню*. В архетипних образах фольклору втілено культ Неба і його дружини – Матері-Землі (Войтович, 2002, с. 331). Крім того, слов'яни вшановували *Берегиню* – богиню захисту людей та їх осель від хвороб та злих сил. *Богородиця* – «символ матері, цариці небесної, життя, світла, мудрості, любові. Богородиця символізує повноту життя, самодостатність, звільнення від усього гріховного через осяяння, просвітлення, переродження»

---

¹ *Ключове слово-поняття* – домітантне слово на позначення важливого поняття в тексті / текстах / індивідуальному стилі / культурі, значення якого розкривається в семантико-синтаксичних, асоціативно-символічних зв'язках.

² *Національно-мовна картина світу* – сукупність мовних одиниць, які відображають предметно-понятійний світ через призму ментальності етносу / народу, специфіку його мовомислення і світобачення.

(Войтович, 2002, с. 35). Її найчастіше пов'язують із *Богинею-Матір'ю*; за іншою думкою, *Богоматір* «у християнстві замінила богиню Всесвіту Ладу; благословенний плід її утроби ототожнювався з весняним відродженням Матері-Землі» (Жайворонок, 2006, с. 44). У сучасних ДП часто фіксуємо КС *Божа Мати* (або замітники) і *Небо, Земля* в одних контекстах, що, напевно, відображає давні асоціативні зв'язки, напр.: *Там, де Ти є, Святий Дух сходить, Там, де Ти є, небо на землі!*³.

Образ-символ *Діва Марія, Богородиця* – споконвіку один із найбільш улюблених в українців. Богородиця дала життя Сину Божому Ісусу Христу. Вона, за віруваннями, є посередницею між Христом і людьми. Діва Марія – носій всіляких чеснот. Вона покровителька землеробства, працелюбства, заступниця знедолених, уособлення жіночої краси і душевної чистоти. Це краща із матерів. Вона приклад милосердя, любові до Бога і ближнього, зразок терпеливості, мудрості, покори, скромності, мужності, слухняності, лагідності тощо (Кононенко, 1996, с. 74).

Зазначимо, що ДП, присвячені Божій Матері, християни виконують у храмах під час Богородичних свят: православні – на Різдво, Введення в храм, Благовіщення, Успіння, Покрову, Зачаття Пресвятої Богородиці й ін., у дні відомих ікон; католики – на Торжество Пресвятої Богородиці, Непорочного Зачаття Діви Марії, Благовіщення, Успіння й Вознесіння, на Різдво, Введення в храм Пресвятої Богородиці й ін.; у пам'ятні дати на честь чудесного з'явлення Марії. У текстах відображено основні події життєвого шляху Богоматері: її народження: *В Назареті зацвіла лелія, То на світ родилася Марія*; введення в храм: *В Єрусалимському храмі новина: Богу на службу прийшла дитина, Невинна, чиста, як та лелія, Пренепорочна Діва Марія*; Благовіщення: *Ангел Божий вість Марії З неба приносить. Благодатная радуйся! Зачнеш Сина Діво чиста, І породии Спаса Христа*; Різдво Ісуса Христа: *Діва в яслах днесь на сніні Породила Сина, Боже Дитя*; страта Сина Божого: *Страдальна Мати під хрестом стояла*; воскресіння Ісуса: *Христос воскрес! [...] На вас погляне Божа Мати, Радіючи з святих небес*; Успіння: *Уснула Мати Божа, уснула І сном блаженним спочила*.

ДП звучать у день Покрови Пресвятої Богородиці, – релігійне свято, яке відзначає Православна Церква України 1(14) жовтня, і державне – День укра-

³ Приклади взято з текстів духовних пісень, розміщених на сайті: *Pisni.Org.Ua*. <https://www.pisni.org.ua/songlist/do-bohorodyci-4.html>

їнського козацтва, День Української повстанської армії та День захисників і захисниць України. У піснях використано КС *покров* (*покрова*, *омофор*⁴), що набуває переносного значення – ‘захист від усякого зла, який люди отримують від Богородиці’: *Пречистая Діво Свята, Яка ж Ти для нас дорога! Покрий нас покровом, своїм омофором*. За переказом, у Х ст. *покровом* – блискучим покривалом зі своєї голови – Божа Мати накрила молільників-християн у Константинополі, захистивши їх від навали ворогів-мусульман (‘заступниця в часи нападу ворогів’). Подібну ситуацію оспівано в канті *Ой зійшла зоря*, у якому зображено захист Почаївського монастиря в XVII ст.: *Божая Мати на крижу стала, всім чудо показала: Пулі вертала, турків вбивала, ворватись не давала* (Ошуркевич, 2002, с. 21).

У ДП книжної традиції виокремлено кілька синонімічно-варіантних рядів (далі – СВР) на позначення *Богородиці* з типовими епітетами. Один із найбільших – ряд із домінантою *Діва*: *Пречиста Діва, Свята Діва, Діва чиста; чиста Діва Невіста, Божа Невіста, Наречена Святого Духа, О, Непорочна Діво Свята!* Відомо, як Ангел Гавриїл повідомив, що Діва Марія стане Божою Матір’ю: *І ввійшовши до неї, промовив: «Радій, благодатная, Господь з тобою! Ти благословенна між жонами!»* («Свята Євангелія від Луки», 1992, сс. 28–29). КС *Діва* з означеннями *чиста (я)*, *пречиста (я)*, *свята(я)*, *непорочна, благодатна, блаженна* містять семи ‘незаймана’, ‘невинна’, а словосполучки *Божа Невіста, Наречена Святого Духа* означають ‘та, що присвятила себе Богу / Духу Святому’. Звертання із префіксованими старослов’янськими виявляють найвищий ступінь ознаки: *О, Непорочна Діво Свята! Пренепорочно зачата Діво! Пресвятая Діво Маріє! Найчесніша, найславніша Діво Маріє! О, всепіта славо світа, Діво Маріє!* Подібні утворення виявлено і в сучасних текстах: *Пренебесна, пречудесна Діво Маріє! [...] Наймиліша в Свого Сина, [...] Найчесніша, найславніша Діво Маріє!*

Великий СВР формує власна назва *Марія*⁵ з означеннями та прикладками: *Діва Марія, Маріє (пре)благословенна, Марія Пречиста, Мати Божа,*

⁴ *Омофор* – «частина убрання сановної духовної особи (єпископа, архірея і та ін.), що накидається на плечі» («омофор», б.р.); має вигляд довгого, широкого, стрічкоподібного плату, прикрашеного хрестами.

⁵ Жіноче ім’я *Марія*, має грецькі відповідники *María, Mariam* і латинський *María*, походить від давньоєврейського особового імені *Miriam*, утвореного, можливо, від *marar* – «бути гірким» або від *mará* – «чинити опір», «відмовлятися», «заперечувати» (Трійняк, 2005, с. 212), отож, означає ‘гірка’ або ‘яка чинить опір, заперечує’, ‘вперта’.

Маріє й ін.: О Маріє преблагословенна, В Назареті для нас народженна; Ти дорога всім до Бога, Діво Маріє! Від гріхів все хорони нас І до неба заведи нас, Мати Божа, Маріє! Одна з пісень до Богородиці має назву *Міріам і*, напевно, була створена невідомим священником. У кількох текстах поряд із українським славнем *Радуйся, Маріє, благословенна ти між жонами* використано латинські відповідники, оформлені латиницею та кирилицею: *Ave Maria, gratia plena*, – Так привітав ангел Діву Марію; *Аве, аве, аве Марія! Слався, слався, слався, Маріє!* (пісня на честь Матері Божої Фатімської). У сучасних ДП виявлено звукове обігрування слів *Марія – мрія*, зумовлене алітерацією сонорних [м], [р], [й] у багаторазовому повторі: *Марія звучить, наче мрія, [...] Марія, Марія, святе Твоє ім'я, Марія, Марія, свята Марія! Марія, Марія, до Тебе лину я, Марія, Марія, свята Марія!* (Марусик, б.р.).

Досить великий СВР у книжній поезії формують сталі одиниці з КС *Мати*, що засвідчують її високу місію: *Божа Мати, Богомати, Господня Мати, Мати Пречиста, Мати Свята (Святая), Христова Мати*, напр.: *Отець небесний вінцем вінчає, Матір'ю Тя називає (Мати Пречиста)*. У багатьох текстах домінанта *Мати* поєднана з епітетами-старослов'янізмами, що сприяють урочистому звучанню: *Блага (Преблага), Милосерд(н)а, Непорочна, Предивна, Пресвята(я), Пречиста, Прещедра (всещедра), Сонцелика, Страдальна*, напр.: *Прошу тя, прещедру, Матер милосерду, [...] Молю тя, всещедру; Наш Господь одвіку Тебе обрав за Матір, Матір сонцелику*. У ДП, присвячених чудотворним іконам або місцям з'явлення, додаткові означення вказують на їх знаходження: *Мати Божа Гошівська / Зарваницька / Летичівська / Почайівська й ін.*, напр.: *Мати Божа, Пані Подільська, Царице наша Летичівська!* Зафіксовано прикладку *Оранта*, що позначає іконографічне зображення Божої Матері з піднятими вгору руками: *Маріє, Ти – Мати-Оранта, І Господом втілена мрія!* (Тиховліс, б.р.).

У народних піснях різних жанрів (весільних, родинних, заробітчанських, емігрантських, а найповніше – у колядках) *Божу Матір* називає менший СВР: *Марія, Діва Марія, Пресвята Діва, Богородиця, Божа Мати, Боженька Мати, Мати Христова, Найсвятіша Мати, Покрова*, напр.: *Пречистая й маці, Приступи 'д нашої хаці, Весільє зачінаці* (Музичний фольклор з Полісся, 1995, с. 234); *Породила Йсуса Христа Діва Марія. Породивши і сповивши, лягла спочивать* (Шухевич, 1999, с. 10).

Зауважимо, що *Божу Матір* у ДП осмислено не лише як Матір Ісуса Христа ('жінка стосовно дитини, яку вона народила', 'жінка, яка наро-

дила Богодитину'), а й усіх людей на землі ('близька, рідна для вірян'): *Ми за Матір Тебе маєм І смиренно всі благаєм; Ось – це Мати Бога! Ми берем її до себе, Ось – це Мати наша!* Довірливе, ласкаве ставлення до неї передають звертання з деминутивами та постійними епітетами: *матінко мила(я), любя ненько, наша ненько, ненько дорога*, напр.: *Умоли нам гріхів прощі, Мати, наша Ненько; Та Ти помагаєш нам, Матінко милая.* В авторському тексті КС виявляє кілька важливих асоціативних паралелей: *В нас перша мати є Марія, Другая – Церковця свята, А третя – мати Україна, Четверта – Ненька дорога.* У ДП книжного походження фіксуємо зіставлення *Бог – Батько, Богородиця – Мати (Треба Бога як Батька любити І усім дарувати добро так, як Мати!)*, що повніше розвивається у фольклорі. Завдяки *Синові Мати Божа – 'посередниця між людьми та Богом': Ти бо можеш ублагати, Свого Сина, яко Мати.*

У народних піснях *Божа сім'я* виглядає як звичайна селянська родина, у якій *Бог – господар, Божа Мати – господиня, Ісус Христос – їхній Син.* Зазвичай вони займаються хліборобською працею: *Сам му Господь Бог Ріллю всіає, А Божий му син Поволочає, Божая Мати Їм їсти носить* (Ващенко, 1994, с. 122). На основі подібних текстів учені зауважують, що «в українському фольклорі образ Бога невіддільний від образу селянина, образ Божої матері – від господині» (Русанівський, 1993, с. 8).

У ДП книжного походження виділено невеликий СВР із домінантою *Цариця: Всепітая Цариця, Владичиця землі, Цариця (всього) світу, неба Цариця, Цариця небесна, України Царице, Королева*, одиниці якого переважно є вокативами: *Неба й землі, Ти царице, на всі держави; Ти нам народила Месію-Бога, Королево неба й світу цілого.* У подібних контекстах відбувається переосмислення КС *цариця, королева*, які набувають переносного значення 'духовна володарка світу / неба і землі'. Розширення семантики через метафоризацію спостерігаємо в авторській пісні: *Царице смиренного серця, Царице, заради Ісуса Ти є Пресвятою!* Слова-маркери *трон, зоряна корона, ризи* вказують на особливе місце *Богоматері* після вознесення на небо: *Твій трон у почестях і хвалі Є поруч із троном Сина; Діво Пресвята у зоряній короні.* Крім того, у ДП виокремлено СВР слів, ужитих у прямому або переносному значеннях із загальною семантикою 'захисниця', 'охоронниця': *Покров (-а), покровителька / покровительниця, заступниця, заслونا, оборона, поміч, надія*, напр.: *Моліться убогі, і бідні, і сироти, Бо я – Ваша Мати й Покров; Бо Марія – наша мати І заступниця свята; Нам заслونا, оборона.* Зауважимо, що в українській культурі

Покрову вважали захисницею козаків: «у січовій церкві Святої Богородиці на Запорозжі був напис: «Покрий нас чесним своїм покровом і ізбави нас от усякого зла», образ *Покрови* був змальований на іконах і вишитий на козацьких хоругвах (Жайворонок, 2006, с. 463). Згодом її сприймають як покровительку всіх борців за незалежність України (воїнів УПА, ЗСУ). Наведені приклади свідчать про реалізацію кількох значень КС: ‘захисниця християнської віри, вірян і храмів / святих місць’, ‘покровителька воїнів, які обороняють рідну землю, країну / Україну’. Їх зафіксовано в середньовічному псалмі: *Мати милосердна! Ти еси ограда, От лютого врага злаго Храниши мя всегда* (Туптало, б.р.). Захисту в *Божої Матері* просять і в сучасних авторських молитвах, особливо актуальних у період російсько-української війни 2014–2024 рр.: *О, пресвятая Богородице Маріє, Народ мій збережи від лиходія, [...] Нехай в землі ржавіють списи, Нехай відступлять смерті риси* (Мовчан-Карпусь, б.р.).

За народними віруваннями, *Богомати* – ‘покровителька незаміжніх дівчат і весіль’, тому до неї зверталися: *Святая Покрівонько, Покрий мені голівоньку Оце осінню. Хоч і драною хустиною, Аби з хорошою дитиною* (Скуратівський, 1993, с. 130) (після одруження, за традицією, на голову заміжньої жінки одягають хустку).

У ДП послуговуються словами *Пані, Панна* – ввічливими звертаннями до молодих жінок та незаміжніх дівчат у минулому, що зараз знову набувають поширення: *Пресвятая Діво, Панно, Мамо всього світу; Чи то не та Пані, Та Матір небесна? Атрибутиви Всевадна Панно, Пані світу* реалізують значення ‘та, що має духовну владу над іншими’: *Всевадна Панно Ти над світами*.

Риси високого духовного світу *Божої Матері* розкриваються через порівняння і метафори, до складу яких входять слова-символи. За словником із сайту католицького Університету Дейтона, основні символи *Діви Марії* – *молодий місяць, біла лілія, біла троянда, біло-голуба петунія, вода (фонтан), голуб, а символічні кольори – білий і голубий / синій* (All About Mary, б.р.). В українських ДП вжито слова-символи *зоря (зірка), сонце, лілія (лілея, цвіт лілеї), троянда* й ін., зокрема, у типових порівняннях: *Діва прекрасна, як зоря ясна; Мов серед квітів лілія біла, Мов зірка в небі – Пречиста Діва!* (‘красива’, ‘особлива’); *Ясніше сонця Вона сія, Даруючи нам надії* (‘сяюча’).

В авторських ДП переважають метафори-ототожнення, нерідко оформлені як звертання: *Мати Божа, зоре ясна, Діво пресвятая!; Маріє –*

Ти наша лілея! Маріє – Ти наша Мати! Маріє – Ти наша надіє!; Трояндо пишна, Мати Христова! До подібних одиниць часто входять епітети *зоре досвітня, зоре ранкова, зоре небесна; райський цвіте* й ін. На зв'язок Богоматері з небом і раєм вказують загальноновживані атрибути *небесна, райський* та книжний – *едемська*⁶: *О, Мати Божа, о, райський цвіте; Маріє, небесна трояндо, Прекрасна едемська леліє!* Використано генітивні метафори, компонент яких виражений іменником у родовому відмінку: *О, прийди, Ти до нас, Квітонько із саду; О, Маріє, зоре зір, Ти даєш нам ласк безмір!; Маріє, Ти є брамою неба, Моїм небом є Твій Син.*

Автори ДП вдаються до складних засобів, у яких поєднано епітети, порівняння і метафори, напр.: *Зіркою світи в житті нам, Понад сонце яскравіша, Зірко щастя, Ти на небі Понад ангели чистіша.* Інколи відбувається нанизування традиційних та оказіональних засобів: *Радуйся, квітуча Діво, Мати непорушна, Увінчана зорями, Пані благодішна [...]. О, зірко моря й порте Тим, хто потопає. Відкрита брамо небесна, Порятунк хворих.* Деякі звертання до Божої Матері відбивають релігійно-літургійні знання (мають назви служб, молитов і богослужбових книг): *Утренняя Церкви – молитва світанку: Пречиста, слухняна і вбога! Ти – гімн величавий, Псалтир і поезія Бога. Золотом ткани: Ти – мудрості Божої книга, [...] Ти – «Алілуя!», Ти – «Слава во вишніх», Ти – «Вірую» в зміст Благовісті! День Євхаристії [...] Причасниця перша Господнього Тіла і Крові!* (Сартаков, б.р.).

Мовностилістичні засоби в ДП допомагають створити майже іконічне зовнішнє зображення Божої Матері. У неї особливе вбрання – *біла одежа, (блакитні) ризи, світлі шати, омофор або плащ*, якими покриває вірян: *Ти царице, на всі держави, Одіянна ти во ризи От Бога слави!; О, Маріє, світу Мати, Йдеш одіта в світлі шати; І від сходу до заходу Всіх плащем Вона окрила.*

В українських ДП для змалювання МО Божої Матері використано переважно назви трьох кольорів: *білий, блакитний та золотий*: *У білій одежі була, В небесному саяві сяла; Ах, то Божа Мати В блакитних ризах Повна благодати; Царице блакитного неба, Царице землі золоті; Йшла Мати Божа золотим мостом, З золотим хрестом, В золотих рукавичках, В золотих черевичках* (Г. Коваль, 2006, с. 55). Вони мають

⁶ Едемський від Едем – «Місце блаженного існування Адама та Єви; рай» («Едем», б.р.).

загальне значення 'сяючий' у виділених атрибутивах: *Діво Пресвята у зоряній короні, В сонячній оздобі Ти сяєш, мов зоря; О, Богородице Діво, Маріє, Радуйся, радуйсь, небес леліє, Сонцем прибрана, крита дугою*⁷.

Звернемо увагу на специфічну семантику цих кольоративів у християнській іконографії:

Жоден інший колір не міг виконувати такої важливої ролі – імітувати присутність небесного сйва у храмі, – як золотавий колір. [...] Другий колір щодо повноти і багатства символічних значень – це білий колір. [...] У церковному малярстві все біле використовувалося для означення небесного сйва, яке перетворює, переображає, очищає і освячує усе земне і матеріальне. [...] Синій колір – містичний; він виражає велику таїну і незбагненність неба (Волосюк, 2013).

Хоча червоний колір як символ Божественної, царської гідності часто використовують в іконописі, в аналізованих ДП ми не знайшли засобів на його позначення. Епітет *красна Панна* з типовим для фольклору асоціатом *високий мак* має оцінне значення – 'найпрекрасніша', 'найдуховніша': *Виплакала за нас, грішних, як Мати єдина, Та красна Панна з високого маку* (Бабич, 2012, с. 163).

Подібно до постаті *Діви Марії* на іконах, у ДП поряд із назвами одягу зафіксовано номени лише кількох видимих частин тіла: *очі, долоні, ноги (стопа)*, а також органу *серце*. Вони підкреслюють небесну та земну сутність *Богородиці*, її духовні якості: *В Твоїх ласкавих, ясних очах Є доброта нескінченна; Божа Мати Серце добре має*. Астроніми *місяць, зорі, сонце, лексема ангели* вказують на перебування в Царстві небесному: *Що то за Пані Стоїть з ангелами? Місяць і зорі В Неї під ногами; Місяць під стопою, царюєш в небесах*. Одиниці *лице пречисте, маленькі долоні* в мовному описі дівчинки *Марії*, яку привели батьки до храму, передають риси зовнішності святої дитини, а слова-символи *корона, сонце, лелія* – її винятковість: *Тремтять маленькі святі долоні, Лице пречисте, наче в короні, Дуги і сонця блиском зоріє, Як в світлі сонця листки лелії*.

В аналізованих ДП звернуто увагу на земні якості *Діви Марії*, що народила *Божого Сина*: *Як весна, була тиха і мила, Жила просто й зви-*

---

⁷ *Дуга, німб* – «Сяйво у формі кола або дуги навколо голови чи над головою як символ святості» («дуга», б.р.).

чайно, як ми. Божя Мати як Жінка виконувала типові дії: **Породила Йсуса Христа Діва Марія. Породивши і сповивши, лягла спочивать** (Шухевич, 1999, с. 10); **Ручки, ножки мила, уста промивала** (Г. Коваль, 2006, с. 33); **Там Пречиста ризи прапа** (Г. Коваль, 2006, с. 133); **Свята Пречиста їстоньки носить** (Г. Коваль, 2006, с. 145). Разом із тим як Богоматір вона була наділена силою захисту, зцілення: **І царює з Сином в небі, Людям ласки шле в потребі, І хоронить всіх від зла; Мати Христова, Хворих зціляєш, Діво Свята!**

У ДП слова у(в)країнський, Україна свідчать про наближення МО Божої Матері до мовомислення українців, його входження до національно-мовної картини світу: **Маріє – України Царице, Пречиста, ясна, райська зірнице; Вже щаслива Україна, Бо в ній Матінка Єдина; У пробну годину Вкраїнську родину** Окрилиш Ти зором – **Небесним покровом.** Богородицю діти молять про мир: **О, Мати Божа, о, райський цвіте, Тебе благають вкраїнські діти; Не дай в неволі нам загинати, Вкраїну нашу верни нам, Мати [...]** **Дай нам діждатись волі і мира** (О, Мати Божа, слова М. Підгірянки). Зворушливо-зримо змальовано Божу Матір у тексті невідомого автора з назвами українських реалій: **Через поле України ішла Божя Мати, Там пшеничні колосочки стали Ї вітати [...]** **Через степи України ішла Божя Мати, Жайворонки, Божі пташки, стали Ї вітати [...]** **Через гори України ішла Божя Мати, Там пастушки насли вівці, стали Ї вітати [...]** **Через села України ішла Божя Мати, Там в церквях божі люди стали Ї вітати (Божя Мати!).**

Надія Бабич слушно вказувала на особливість МО Богородиці у світлі релігійного мислення українців:

Оце «омовлене» у фольклорних текстах групами людей зближення їх із земною і Небесною Жінкою засвідчує, що українське християнське мислення було вільним від міфологізації своїх «стосунків» з божественним, що у фольклорі стиль бароко в аспекті його «дозволу» поговорити з Богом, Богоматір'ю ніколи, власне і не вичерпувався (Бабич, 2012, сс. 170–171).

В авторських ДП помітні риси фольклорної стилізації: активне послуговування демінутивами, народною фразеологією, усталеними конструкціями. Зокрема, як народна коліскова, у якій відбито любов матері до дитини через голубливі назви, звучить сучасна церковна пісня: **Спи, Ісусе, спи, Спатоньки ходи, Я Тебе му колисати. Пісеньками присипляти; «Люлі, серденько, люлі!» Спи Лелійко, спи, Голівку склони, Тут, на рученьки Марії,**

Бач, вона Тебе леліє; «Люлі, серденько, люлі!» (Кишакевич, б.р.). Усталені звертання і традиційні порівняння також сприяють фольклоризації: *Умоли нам гріхів прощі, Мати, наша Ненько, Щоб ми були серцем чисті, Як роса раненько* (О, Маріє, Мати Божа, слова В. Стеха). Наближено до народної поезії побудову пісні невідомого автора у вигляді риторичних запитань: *Що то за Пані Ген за облаками, Що до свого Сина Мольби шле за нами? Чи то не Марія, Чи не Божа Мати В блакитних ризах Повна благодати? (Що то за Пані?)*.

Висновки

Отже, аналіз мовностилістичних засобів вербалізації МО *Божої Матері* в текстах ДП книжного та фольклорного походження засвідчив його важливість і полісемантичність. Встановлено, що в ньому поєднано язичницькі уявлення про *Богиню-Матір* та християнські вірування в *Матір Сина Божого*. Виділено СВР із домінантами *Діва, Марія, Мати, Цариця, Покрова*. Семантика КС розкривається за допомогою мовновиразових засобів, насамперед епітетів, порівнянь, метафор. У народних піснях переважають типові означення, зіставлення, звертання. Сучасні ДП містять складні мовностилістичні одиниці, що виникають на основі багатьох асоціацій.

ДП книжного походження використовують релігійну лексику, старослов'янізми для створення урочистого, піднесеного звучання. У давніх і сучасних церковних текстах виявлено ознаки фольклорної стилізації (невідомі автори, варіанти КС, евфонічні, морфолого-словотвірні, лексичні та синтаксичні народнопоетичні засоби й ін.).

Встановлено особливості репрезентації МО *Божої Матері*: у книжних творах носії християнсько-релігійного світогляду підкреслюють її божественну сутність, змальовуючи в іконографічному стилі, у фольклорі переважає народне осмислення як земної Жінки. Наявність слів-маркерів *Україна, український*, мовностилістичних ресурсів, властивих для української мови та менталітету, дають підстави вважати цей мовний образ складником мовно-концептуальної картини світу українців.

Бібліографія

- Айдачич, Д. (2011). *Демони і боги у слов'янських літературах*. Київський університет.
- Бабич, Н. (2012). Мовний образ Богородиці у фольклорних і молитвених текстах. In Н. Бабич, *Магія слова для всього живого: Мовно-народознавчі наукові студії* (pp. 159–171). Букрек.
- Василько, З. (2004). *Символіка фольклорного образу*. ДПА Друк.
- Вашенко, Г. (1994). *Виховний ідеал*. Полтавський вісник.
- Вільчинська, Т. П. (2008). *Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст.* Джура.
- Возняк, М. (1994). *Історія української літератури* (Vol. 2). Світ.
- Войтович, В. (2002). *Українська міфологія*. Либідь.
- Волосяк, М. (2013). Символіка кольорів ікони. In *Наука і життя: Сучасні тенденції, інтеграція в світову наукову думку*. <https://int-konf.org/ru/2013/nauka-i-zhittya-suchasni-tendentsiji-integratsiya-u-svitovu-naukovu-dumku-23-25-05-2013/320-volosyuk-m-simvolika-koloriv-ikoni>
- Гнатюк, Л. П. (2010). *Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції*. Київський університет.
- Грабович, Г. (1998). *Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка* (С. Павличко, Trans.). Критика.
- Грица, С. (1993). Псалми в репертуарі кобзаря / До 95-річчя від дня народження Георгія Ткаченка. *Народна творчість та етнографія*, 1993(4), 42–47.
- Грушевський, М. (1994). *Історія української літератури* (Vol. 4, book 2). Либідь.
- Данилюк, Н. (2020). Біблійні слова-образи в текстах українських народних пісень. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 8, 41–59. <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.8.3>
- Данилюк, Н. (2023). Мовний образ Бога в текстах українських народних пісень. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія*, 54, 46–53. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.5>
- дуга. (n.d.). In *Словник.Ua*. <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=дуга>
- Едем. (n.d.). In *Словник.Ua*. <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=едем>
- Жайворонок, В. (2006). *Знаки української етнокультури*. Довіра.
- Жулинський, М. Г. (2000). Християнство і національна культура. *Біблія і культура*, 1, 5–12.
- Іваннікова, Л. (2012). Біблійні символи в українському фольклорі: Єрусалим, Голгофа, благодатний вогонь. *Міфологія і фольклор*, 2012(2–3), 11–15.

- Кишакевич, Й. (n.d.). *Спи, Ісусе, спи*. Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/738464.html>
- Кметь, І. Ф. (2009). *Образ Божої Матері у фольклорі: Українська апокрифічна традиція* [Summary of doctoral dissertation]. Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Коваль, А. П. (2001). *Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові*. Либідь.
- Коваль, Г. (Ed.). (2006). *Богородиця в українському фольклорі*. Інститут народознавства.
- Кононенко, В. І. (1996). *Символи української мови*. Плай.
- Марусик, П. (n.d.). *Свята Марія*. Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/5165508.html>
- Мацьків, П. (2007). *Концептосфера Бог в українському мовному просторі*. Коло.
- Мовчан-Карпусь, Н. (n.d.). *О, пресвятая Богородице Маріє*. Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/2303614.html>
- Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського*. (1995). Музична Україна.
- омофор. (n.d.). In *Словник.Ua*. <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=омофор>
- Ошуркевич, О. (Ed.). (2002). *Лірницькі пісні з Полісся*. Рівненська друкарня.
- Піддубна, Н. В. (2017). До питання про статус біблеїзмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*, 45, 40–46.
- Пісні до Богородиці*. (2003–2024). Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songlist/do-bohorodyci-1.html>
- Русанівський, В. М. (1993). Єдиний мовно-образний простір української ментальності. *Мовознавство*, 1993(6), 3–13.
- Сартаков, О. (n.d.). *Перша обожена*. Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/3400626.html>
- Свята Євангелія від Луки. (1992). In *Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена* (І. Огієнка, Trans.; pp. 70–119). Нове життя.
- Сироїд, О. (2019). Духовна пісня в українському фольклорному середовищі (проблема наукової рецепції). *Слово і Час*, 11, 62–71. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.11.62-71>
- Скуратівський, В. (1993). *Місяцелік: Український народний календар*. Мистецтво.
- Сулима, В. І. (1998). *Біблія і українська література*. Освіта.
- Тиховліс, А. (n.d.). *Романс для Пречистої Діви Марії*. Українські Пісні. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/7474969.html>
- Трійняк, І. І. (2005). *Словник українських імен*. Довіра.

- Туптало, Д. (n.d.). *Мати милосердна*. Українські Пісні. Pismi.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/8187154.html>
- Чорнописький, М. (Ed.). (2008). *Українська фольклористика: Словник-довідник*. Підручники і посібники.
- Шевченко, Л. Л. (2005). Біблійна символіка. Лінгвістичний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики: Теорія і практика*, 11, 19–24.
- Шухевич, В. (1999). *Гуцульщина* (Vol. 4). Олександр Савчук.
- All about Mary: Study the theology and history of Mary at the University of Dayton*. (n.d.). University of Dayton. <https://udayton.edu/imri/mary/index.php>
- Bartmiński, J. (2004a). Matka Boska w polskiej tradycji ludowej. *Przegląd Powszechny*, 2004(5), 271–281.
- Bartmiński, J. (2004b). Matka Boska w polskiej tradycji ludowej (dokończenie). *Przegląd Powszechny*, 2004(6), 479–490.
- Bukowski, K. (1984). *Biblia a literatura polska: Antologia*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Rosa, E. (1986). Типу Madonny w literaturze ludowej. *Literatura Ludowa*, 1986(3), 19–55.
- Zowczak, M. (2013). *Biblia ludowa: Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej*. Wydawnictwo Naukowe UMK.

Bibliography (Transliteration)

- Aidachych, D. (2011). *Demony i bohy u slov'ians'kykh literaturakh*. Kyïivs'kyi universytet.
- All about Mary: Study the theology and history of Mary at the University of Dayton*. (n.d.). University of Dayton. <https://udayton.edu/imri/mary/index.php>
- Babych, N. (2012). Movnyi obraz Bohorodytsi u fol'klornykh i molytvenykh tekstakh. In N. Babych, *Mahiiia slova dlia vs'oho zhyvoho: Movno-narodoznavchi naukovi studii* (pp. 159–171). Bukrek.
- Bartmiński, J. (2004a). Matka Boska w polskiej tradycji ludowej. *Przegląd Powszechny*, 2004(5), 271–281.
- Bartmiński, J. (2004b). Matka Boska w polskiej tradycji ludowej (dokończenie). *Przegląd Powszechny*, 2004(6), 479–490.
- Bukowski, K. (1984). *Biblia a literatura polska: Antologia*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Chornopys'kyi, M. (Ed.). (2008). *Ukraïns'ka fol'klorystyka: Slovnyk-dovidnyk*. Pidruchnyky i posibnyky.

- Danyliuk, N. (2020). Bibliїni slova-obrazy v tekstakh ukrains'kykh narodnykh pisen'. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 8, 41–59. <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.8.3>
- Danyliuk, N. (2023). Movnyi obraz Boha v tekstakh ukrains'kykh narodnykh pisen'. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia Filolohiia*, 54, 46–53. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.5>
- duha. (n.d.). In *Slovyk.Ua*. <https://slovyk.ua/index.php?swrd=дуга>
- Edem. (n.d.). In *Slovyk.Ua*. <https://slovyk.ua/index.php?swrd=едем>
- Hnatiuk, L. P. (2010). *Movnyi fenomen Hryhoriiia Skovorody v konteksti staroukrains'koi knyzhnoi tradytsii*. Kyivs'kyi universytet.
- Hrabovych, H. (1998). *Poet iak mifotvoret's: Semantyka symboliv u tvorchosti Tarasa Shevchenka* (S. Pavlychko, Trans.). Krytyka.
- Hrushevs'kyi, M. (1994). *Istoriia ukrains'koi literatury* (Vol. 4, book 2). Lybid'.
- Hrytsa, S. (1993). Psal'my v repertuari kobzaria / Do 95-richchia vid dnia narodzhennia Heorhiia Tkachenka. *Narodna tvorchist' ta etnohrafiiia*, 1993(4), 42–47.
- Ivannikova, L. (2012). Bibliini symboly v ukrains'komu fol'klori: IERusalym, Holhofa, blahodatnyi vohon'. *Mifolohiia i fol'klor*, 2012(2–3), 11–15.
- Kmet', I. F. (2009). *Obraz Bozhoi Materi u fol'klori: Ukraïns'ka apokryfichna tradytsiia* [Summary of doctoral dissertation]. L'vivs'kyi natsional'nyi universytet imeni Ivana Franka.
- Kononenko, V. I. (1996). *Symvoly ukrains'koi movy*. Plaï.
- Koval', A. P. (2001). *Spochatku bulo Slovo: Krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukrains'kii movi*. Lybid'.
- Koval', H. (Ed.). (2006). *Bohorodytsia v ukrains'komu fol'klori*. Instytut narodoznavstva.
- Kyshakevych, Ī. (n.d.). *Spy, Isuse, spy*. Ukraïns'ki Pisni. [Pisni.Org.Ua. https://www.pisni.org.ua/songs/738464.html](https://www.pisni.org.ua/songs/738464.html)
- Marusyk, P. (n.d.). *Sviata Mariia*. Ukraïns'ki Pisni. [Pisni.Org.Ua. https://www.pisni.org.ua/songs/5165508.html](https://www.pisni.org.ua/songs/5165508.html)
- Mats'kiv, P. (2007). *Kontseptosfera Boh v ukrains'komu movnomu prostori*. Kolo.
- Movchan-Karpus', N. (n.d.). *O, presviataia Bohorodytse Mariie*. Ukraïns'ki Pisni. [Pisni.Org.Ua. https://www.pisni.org.ua/songs/2303614.html](https://www.pisni.org.ua/songs/2303614.html)
- Muzychnyi fol'klor z Polissia u zapysakh F. Kolessy ta K. Moshyn'skoho*. (1995). Muzychna Ukraïna.
- omofor. (n.d.). In *Slovyk.Ua*. <https://slovyk.ua/index.php?swrd=Омофор>
- Oshurkevych, O. (Ed.). (2002). *Lirnyts'ki pisni z Polissia*. Rivnens'ka drukarnia.
- Piddubna, N. V. (2017). Do pytannia pro status bibleizmiv u suchasniï ukrains'kii movi. *Linhvistychni doslidzhennia*, 45, 40–46.
- Pisni do Bohorodytsi*. (2003–2024). Ukraïns'ki Pis'ni. [Pisni.Org.Ua. https://www.pisni.org.ua/songlist/do-bohorodyci-1.html](https://www.pisni.org.ua/songlist/do-bohorodyci-1.html)
- Rosa, E. (1986). Typy Madonny w literaturze ludowej. *Literatura Ludowa*, 1986(3), 19–55.

- Rusanivs'kyi, V. M. (1993). IEdynyi movno-obraznyi prostir ukrains'koi mental'nosti. *Movoznavstvo*, 1993(6), 3–13.
- Sartakov, O. (n.d.). *Persha obozhena*. Ukrains'ki Pisni. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/3400626.html>
- Shevchenko, L. L. (2005). Bibliina symbolika. Lnhvistychnyi aspekt. *Aktual'ni problemy ukrains'koi lnhvistyky: Teoriia i praktyka*, 11, 19–24.
- Shukhevych, V. (1999). *Hutsul'shchyna* (Vol. 4). Oleksandr Savchuk.
- Skurativs'kyi, V. (1993). *Misiatselik: Ukrains'kyi narodnyi kalendar*. Mystetstvo.
- Sulyma, V. I. (1998). *Bibliia i ukrains'ka literatura*. Osvita.
- Sviata IEvanheliia vid Luky. (1992). In *Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pys'ma Staroho i Novoho Zapovitu iz movy davnoievrejs'koi i hrets'koi na ukrains'ku nanovo perekladena* (I. Ohienka, Trans.; pp. 70–119). Nove zhyttia.
- Syroid, O. (2019). Dukhovna pisnia v ukrains'komu fol'klornomu seredovyschchi (problema naukovoї retseptsii). *Slovo i Chas*, 11, 62–71. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.11.62-71>
- Triiniak, I. I. (2005). *Slovyk ukrains'kykh imen*. Dovira.
- Tuptalo, D. (n.d.). *Maty myloserdna*. Ukrains'ki Pisni. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/8187154.html>
- Tykhovlis, A. (n.d.). *Romans dlia Prechystoi Divy Marii*. Ukrains'ki Pisni. Pisni.Org.Ua. <https://www.pisni.org.ua/songs/7474969.html>
- Vashchenko, H. (1994). *Vykhovnyi ideal*. Poltavs'kyi visnyk.
- Vasyl'ko, Z. (2004). *Symvolika fol'klornoho obrazu*. DPA Druk.
- Vil'chyns'ka, T. P. (2008). *Kontseptualizatsiia sakral'noho v ukrains'kii poetychnii movi XVII – XVIII st.* Dzhura.
- Voitovych, V. (2002). *Ukrains'ka mifolohiia*. Lybid'.
- Volosyuk, M. (2013). Symvolika kol'oriv ikony. In *Nauka i zhyttia: Suchasni tendentsii, intehratsiia v svitovu naukovu dumku*. <https://int-konf.org/ru/2013/nauka-i-zhittya-suchasni-tendentsiji-integratsiya-u-svitovu-naukovu-dumku-23-25-05-2013/320-volosyuk-m-simvolika-koloriv-ikoni>
- Vozniak, M. (1994). *Istoriia ukrains'koi literatury* (Vol. 2). Svit.
- ZHaivoronok, V. (2006). *Znaky ukrains'koi etnokul'tury*. Dovira.
- ZHulyns'kyi, M. H. (2000). Khrystyianstvo i natsional'na kul'tura. *Bibliia i kul'tura*, 1, 5–12.
- Zowczak, M. (2013). *Biblia ludowa: Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej*. Wydawnictwo Naukowe UMK.

The Linguistic Image of the Mother of God in the Texts of Religious Songs of Book and Folk Origin

Summary

This article analyses the stylistic means of verbalising the linguistic image of the Mother of God in the texts of religious songs of book and folk origin. It has been established that the image in question combines pagan ideas about the Mother Goddess and Christian beliefs in the Mother of the Son of God. The study also points out a synonymous-variant series for the designation of the Mother of God with such dominants as Virgin, Mary, Mother, Queen and Holy Protectress. As discussed, the semantics of key units is revealed through linguistic means, primarily epithets, similes and metaphors. The following peculiarities of the representation of the linguistic image of the Mother of God have been identified: in the works of book origin, the authors emphasise her divine essence, depicting her in an iconographic style; in folklore, the folk interpretation as an earthly woman prevails. The linguistic image of the Mother of God is qualified as a component of the linguistic and conceptual worldview of Ukrainians.

Językowy obraz Matki Boskiej w tekstach pieśni religijnych pochodzenia książkowego i ludowego

Streszczenie

Niniejszy artykuł analizuje środki stylistyczne użyte do werbalizacji językowego obrazu Matki Boskiej w tekstach pieśni religijnych pochodzenia książkowego i ludowego. Jak ustalono, obraz ten łączy pogańskie wyobrażenia o Bogini Matce i chrześcijańskie wierzenia w Matkę Syna Bożego. W opra-

cowaniu wskazano również szeregi synonimiczno-wariantywne określenia Matki Boskiej z takimi dominantami, jak Dziewica, Maryja, Matka, Królowa, Święta Opiekunka. Semantyka kluczowych jednostek ujawnia się poprzez środki językowe, przede wszystkim epitety, porównania i metafory. Ustalono następującą specyfikę przedstawiania językowego obrazu Matki Boskiej: w utworach pochodzenia książkowego autorzy podkreślają jej boską istotę, przedstawiając ją w stylu ikonograficznym; w folklorze przeważa jej ludowa interpretacja jako ziemskiej niewiasty. Językowy obraz Matki Boskiej uznano za element językowego i pojęciowego obrazu świata Ukraińców.

Keywords: religious song; linguistic image of the Mother of God; linguistic means; synonymous-variant series; book text; folklore text

Słowa kluczowe: pieśń religijna; językowy obraz Matki Boskiej; środki językowe; szereg synonimiczno-wariantywny; tekst książkowy; tekst folkloru

---

Nina Danylyuk, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7373-2902>

Correspondence: nina_daniljuk@ukr.net

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES
POLISH ACADEMY OF SCIENCES
1954-2024

Publication history: Received: 2024-04-10; Accepted: 2024-07-22; Published: 2025-01-09